

Boshlang'ich Sinflarda O'qituvchi-O'quvchi Munosabatining Muhimligi Darajasi

Z. M. Xayitova

Nizomiy nomidagi O'zMPU "Psixologiya" kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich ta'lim bosqichida o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlarning mazmuni, ularning o'quv jarayoniga ta'siri hamda shaxs rivojlanishidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Ta'lim jarayonida pedagogning kommunikativ mahorati, psixologik yondashuvi va motivatsiya berish uslublari o'quvchilarning bilimga bo'lgan qiziqishini shakllantiruvchi asosiy omillar sifatida ko'rib chiqiladi. Maqolada o'qituvchi-o'quvchi o'zaro munosabatining sog'lom psixologik muhit yaratishdagi roli, shuningdek, boshlang'ich sinflarda samarali pedagogik aloqa o'rnatishning amaliy jihatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, o'qituvchi, o'quvchi, pedagogik muloqot, psixologik muhit, motivatsiya, ta'lim sifati, interfaol metodlar, kommunikativ ko'nikma, shaxs rivojlanishi.

Kirish. Bugungi kunda ta'lim tizimini takomillashtirish, o'quv jarayonining samaradorligini oshirish va yosh avlodni har tomonlama barkamol inson sifatida tarbiyalash masalalari davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichi bola shaxsining shakllanishida, uning dunyoqarashi, tafakkuri va axloqiy qarashlari rivojlanishida poydevor vazifasini bajaradi. Shu bois, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlar ta'lim samaradorligini belgilovchi eng muhim omillardan biridir.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisining har bir o'quvchi bilan individual yondashuvi, psixologik sezgirligi, mehr-muruvvat va pedagogik mahorati bolaning bilim olishga bo'lgan qiziqishi, o'ziga ishonchi va ijtimoiy faolligini shakllantiradi. O'qituvchi-o'quvchi munosabatining sog'lom psixologik muhitda tashkil etilishi nafaqat o'quv natijalariga, balki bolalarning shaxsiy rivojlanishiga, o'zaro hurmat va ishonch asosidagi ijtimoiy ko'nikmalarni egallashiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Zamonaviy ta'lim jarayonida pedagogning kommunikativ madaniyati, ijobiy psixologik yondashuvi va interfaol metodlardan foydalanish qobiliyati muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki o'qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki o'quvchini ruhlantiruvchi, yo'naltiruvchi va uning shaxsiy salohiyatini ochib beruvchi shaxsdir. Shu nuqtai nazardan, boshlang'ich sinflarda o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlarning mazmuni va sifati ta'limning natijaviylikini belgilovchi asosiy omil sifatida ko'riladi.

Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda o'qituvchi-o'quvchi munosabatining pedagogik va psixologik jihatlari, ularning o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ta'siri hamda ta'lim samaradorligidagi o'rni ilmiy tahlil qilinadi.

Asosiy qism. Har bir inson o'z hayotini o'zgartirgan o'qituvchini, shuningdek, qisqa vaqt ichida hayotini baxtsiz qilgan kishini juda yaxshi eslab qoladi. Negaki o'qituvchi-shogird munosabatlari doimo o'qitishning zamirida turadi. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi ijobiy munosabatlar ijtimoiy va hissiy rivojlanishga yordam beradi. Biroq, o'quvchi va o'qituvchilar o'rtasidagi qarama-qarshilik bilan tavsiflangan munosabatlar muqarrar ravishda tashvish, norozilikka olib kelishi mumkin.

Yuqori o'quvchi va o'qituvchi munosabatlari o'quvchilarni boshlang'ich maktabda xulq-atvor muommolarini boshdan kechirish xavfidan himoya qiladi. Bundan tashqari, o'quvchilar o'qituvchilar bilan yuqori sifatli munosabatlarga ega bo'lish orqali o'zlariga haqida ijobiy nuqtai nazarga ega bo'lgan o'quvchilar o'zlariga nisbatan, o'qituvchilar bilan past sifatli munosabatlarga ega bo'lgan o'zlariga nisbatan salbiy qarashlarini namoyish etishlari haqida ko'proq dalil mavjud, bu esa xatti-harakatlar bilan bog'liq muommolarga olib keladi. Shunday qilib, o'qituvchilarning kundalik o'zaro ta'siri va sifatini oshirish juda muhimdir.

O'qituvchilarning his-tuyg'ulari o'z o'quvchilariga bo'lgan e'tiqodlarining asosiy va psixologik jihatdan xavfsiz bo'lish qobiliyati sifatida tobora ko'proq e'tibor etilmoqda. Shu bilan birga, o'qituvchilarning o'quvchilar va o'qituvchi munosabatlariga bo'lgan e'tiqodlari ularning o'zaro munosabatlarida namoyon bo'ladi.

Boshlang'ich o'quvchilarning maktabga moslashishga ta'sir qiluvchi omil dastlab o'qituvchi va sinf muhitidir. Maktab o'qituvchilari boshlang'ich o'quvchilarga his-tuyg'ularini yengishga yordam beradigan bilim, munosabat va ko'nikmalarga ega bo'lishlari juda muhimdir. Boshlang'ich maktabda o'quvchi va o'qituvchi munosabatlarini rivojlantirish o'quvchilarning xulq-atvor muommolarini tuzatish uchun juda muhimdir. O'qituvchilar xulq-atvori muommasi bo'lgan o'quvchilarni rivojlanish traektoriyalarining to'g'ri yo'liga yo'naltirishda muhim rol o'ynaydi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'qituvchilarining o'quvchilar bilan ijodiy munosabatlar o'rnatishdagi roli va o'qituvchilarga qanday qilib ma'lumot berishlari haqida xabardorligi o'quvchilar ta'limiga muhim ta'sir ko'rsatishi va talaba-o'qituvchi munosabatlari alohida ko'rib chiqiladi. Shu sababli, o'quvchi va o'qituvchi munosabatlari va xatti-harakatlari muommolarini yaxshiroq tushunish uchun qo'shimcha tadqiqotlar talab etiladi.

Darhaqiqat, o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi munosabatlar o'quvchining sinfga bo'lgan hissiy munosabati bilan bog'liq, shuning uchun o'qituvchilar o'quvchilarning sinfda o'rganish bilan shug'ullanishi uchun ijobiy sinf muhitini ta'minlashi kerak.

O'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi munosabatlari ziddiyat va yaqinlik bilan tavsiflanadi. Konflikt darajalari bilan tavsiflangan munosabat salbiy munosabatlarni tavsiflaydi. Biroq, yaqinlik "ishonch, iliqlik va kam ziddiyat" bilan tavsiflangan munosabat ijobiy munosabatlari ko'rsatadi va o'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi bunday munosabatlar ishonch, iliqlik, yaqinlik, g'amxo'rlik, tushunish, o'zaro tan olish, ochiq muloqot va hamkorlik bilan tavsiflanadi.

Bundan tashqari, boshlang'ich maktabda o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi ziddiyat ko'plab xulq-atvor muommolarining asosiy sababidir. O'qituvchilar odatda e'tibor bermaslik xulq-atvori bilan bog'liq muommolarni ko'rsatadigan, so'ngra ijtimoiy qobiliyat va o'zaro munosabatlarni xavf ostiga qo'yadigan, maktabning yaxshi ishlashiga to'sqinlik qiladigan, maktab ishiga ijobiy munosabatning rivojlanishiga to'qinlik qiladigan va maktabdan qolib ketish xavfini oshiradigan o'quvchilar bilan qiyinchilik va nizolarga duch kelishiadi. Ijobiy o'quvchi va o'qituvchi munosabatlari esa o'quvchilarga hayotiy ijtimoiy va akademik ko'nikmalarni rivojlantirish uchun qulay sharoitlarni ta'minlash orqali maktabdagi ta'lim muhitida psixologik jihatdan xavfsiz his qilishlariga imkon beradi.

O'qituvchilar bilan ijobiy munosabatlarni rivojlantirishda talabalar to'g'ri xulq-atvorni, jamiyat tomonidan qabul qilingan tegishli qoidalarni o'rgandilar. Ko'pgina tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ziddiyat tashqi xulq-atvor bilan sezilarli darajada bog'liq. Shu sababli, o'qituvchilar mazmunli o'rganishga ijobiy ta'lim muhitini yaratish uchun ijobiy o'quvchi va o'qituvchi munosabatlarini rivojlantirishga vaqt ajratishlari kerak.

Boshlang'ich maktab o'qituvchilarini tayyorlash asosan samarali o'qitish strategiyalariga qaratilgan, lekin o'quvchi va o'qituvchi munosabatlariga emas (O'Conner va boshqalar, 2011). Boshlang'ich maktabda o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi munosabatlarni rivojlantirish o'quvchilarning xatti-harakatlaridagi muommolarni hal qilish va tuzatishda muhim ahamiyatga ega. Shu maqsadda o'qituvchilar xulq-atvori muommolari bo'lgan o'quvchilarni rivojlantirish traektoriyalarining to'g'ri yo'naltirishda muhim rol o'ynaydi. Biroq, maktab maslahatchilari va

o'qituvchilari to'g'ri bilim, munosabat va ko'nikmalarga ega bo'lishlari juda ham muhim ahamiyatga egadir.

Adabiyotlar ijobiy ta'lim yutuqlariga hissa qo'shadigan ijobiy o'quvchi va o'qituvchi munosabatlarining muhimligini ko'rsatadi, lekin o'qituvchilar yaxshi munosabatlarni rivojlantirish uchun aynan nima qilishlari mumkinligini bilishlari lozim. Xavf ostida bo'lgan o'quvchilarni qo'llab quvvatlash bo'yicha munosabatlar o'quvchining boshlang'ich maktabda yuqori darajadagi xatti-harakatlar muommolarini rivojlanishiga yo'l qo'ymaslik uchun juda muhim hisoblanadi. O'qituvchilar maktab kuni davomida shaxslararo va o'quvchilarga yo'naltirilgan ta'lim o'zaro ta'siri orqali o'quvchilarda ko'nikmalarni rivojlantirish mumkin. O'zaro ta'sirlar ijobiy o'quvchi va o'qituvchi munosabatlariga olib kelganda ijtimoiy hissiy ta'limni qo'llab-quvvatlaydi. O'qituvchilarga talabalar uchun ijtimoiy hissiy kompetentsiya o'rgatish imkonini beradi va xatti-harakatlar muommolarini yaxshilaydi.

O'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi munosabatlar bevosita akademik natijalar bilan bog'liq, chunki ko'plab tadqiqotlar ijobiy o'quvchi va o'qituvchi munosabatlari akademik muvaffaqiyat uchun muhimligini tasdiqlaydi. Xuddi shunday, ijobiy o'quvchi va o'qituvchi munosabatlari talabaning ijtimoiy, hissiy va akademik muvaffaqiyatga erishish qobiliyati uchun muhim bir ahamiyatga ega. Binobarin, talaba va o'qituvchi o'rtasidagi munosabatlar xulq-atvor rivojlanishiga qanday ta'sir qilishini tushunishga yordam beradi. Bunda o'quvchi va o'qituvchining ijobiy munosabatlari talabalarning akademik, xulq-atvori va ijtimoiy vakolatlari bilan bog'liqdir. Shunga ko'ra, ijobiy o'quvchi va o'qituvchi munosabatlari muhim himoya choralari sifatida qaraladi.

Xulosa. Boshlang'ich ta'lim bosqichi – bu bolaning shaxsiyati shakllanadigan, bilimga, mehnatga va jamiyatga munosabati tarkib topadigan eng muhim davrdir. Shu bois bu jarayonda o'qituvchi–o'quvchi munosabatining to'g'ri yo'lga qo'yilishi ta'lim-tarbiyaning samaradorligini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi. O'qituvchining o'quvchiga nisbatan mehribon, adolatli, talabchan va e'tiborli bo'lishi bolaning o'ziga ishonchini, mustaqil fikrlashini va o'qishga bo'lgan ijobiy munosabatini shakllantiradi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi sog'lom psixologik muhit dars jarayonida faollikni oshiradi, o'zaro hurmat va ishonchga asoslangan muloqot esa o'quvchilarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Pedagogik muloqot madaniyatining yuqori darajada bo'lishi o'quv jarayonida hamkorlikni kuchaytiradi va har bir bolaning shaxsiy salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishga yordam beradi.

Shunday qilib, boshlang'ich sinflarda o'qituvchi–o'quvchi munosabatining muhimligini e'tiborga olish ta'lim sifati va tarbiya jarayonining izchilligini ta'minlaydi. O'qituvchi shaxsining namunasi, uning pedagogik mahorati, muloqot madaniyati va ijobiy psixologik yondashuvi zamonaviy ta'limning muvaffaqiyat kaliti hisoblanadi. Bu esa yosh avlodni har tomonlama barkamol, ma'naviy yetuk va ijtimoiy faol insonlar etib tarbiyalashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR:

1. Hanushek, E. A. (2002). The long-run importance of school quality. NBER Working Paper 9071, National Bureau of Economic Research
2. Jo'rayeva S.N. O'qituvchi imidji mas'uliyati bilan o'zaro aloqadorlik uyg'unligi // «Psixologiya». 2021. №2.
3. Jo'raeva S.N. Pedagog imijini tavsiflovchi shaxslilik xususiyatlari // Pedagogik mahorat. 2022. №1.
4. Шевандрин Н.И. Психодиагностика, коррекция и развитие личности. Москва: Гуман. Владос., 1999.